

fokú munkatársi együttműködési készségről és felelősségtudatról kell hogy bizonyosságot tegyen. Tekintettel arra, hogy erre a pályára általában jóval több a jelentkezők száma, mint a felvételi férőhely, továbbá a 22 éves jelentkezési alsó korhatár és az iskolák befejezése között 6 esztendő van, (az NSZK-ban ugyanis 10 osztályos iskola-rendszer van érvényben) a stewardessi pálya mellett kitartó leányok a leghasznosabb előkészítő tanulmányokat a szálloda- és vendéglátóiparban, vagy az ugyancsak emberekkel foglalkozó betegellátó szolgálatban végezhetik.

Az ismertetések szempontjai és szerkezete egyébként ugyanaz, mint ahogyan azt a fiúkénál már bemutatattuk.

Wiednek mindkét könyve természetes módon a helyi viszonyokat is visszatükrözi, ennek ellenére — különösen szerkezetében, szempontjaiban és a pályák pszichológiai, egészségügyi követelményeit illetően — hasznos példát mutat azon magyarországi szakemberek számára, akik az ifjúság pályaválasztási problémáival törődnek. Hazánkban mindezekig a foglalkozásokról szóló ilyen összefoglaló, áttekintő jellegű ismertetés nem jelent meg, noha elsősorban többen igen komoly erőfeszítéseket végeznek. Az is igaz, hogy egy teljességre törekvő a foglalkozások átalakulását, a jelen statisztikai állapotokat és a népgazdaság távolabbi igényeit visszatükröző részletes pályatannak a kidolgozása hosszú éveket venne igénybe. Ez a munka a Központi Statisztikai Hivatalnak, az Országos Tervhivatalnak, a Művelődésügyi és Munkaügyi Minisztériumnak, a

helyi tanácsok munkaerőgazdálkodási osztályainak, a pedagógiai és a pszichológiai tudományos intézeteknek számos dolgozóját kötné le. Ez a munka — bár igen szükséges — ilyen formában ma még nem végezhető el. Megvalósítható azonban kisebb igényekkel rövidebb távlatlalt, de azért jelentős gyakorlati eredményekkel egy olyan társadalmi összefogás, amely az eddig működő szétszört kezdeményezéseket egyrészt összehangolja, másrészt az egész egységes munkát egyes kisebb helyi lehetőségeknek megfelelően felbontja és úgy oldja meg. Az iskolareform megvalósítása ugyanis mindenütt szinte kötelező jelleggel szükségessé teszi az iskola és az üzemek jó kapcsolatának a kiépítését. Az üzemlátogatások jó megszervezése, a tanuló ifjúságnak 5+1-es formában történő hatékony munkára-nevelése tömegével kínálja a lehetőséget arra, hogy egy-egy fiú- vagy leányiskola arra kijelölt vagy arra kedvet érző pedagógusai pszichológus segítségével és az érdekelt (látogatásra kerülő vagy munkaadó) üzemben levő szakma kiváló dolgozóival egy-egy foglalkozás követelményeit kidolgozzák. Ha csak a legfontosabb szakmákat és iskolánként csupán egy-két szakmát veszünk, akkor is országosan több száz foglalkozás profilját és a kiképzéshez szükséges egyéb adatait kaphatjuk meg egy esztendő vagy akár rövidebb idő alatt is.

Olyan munka ez, amelynek gyümölcsét — bármilyen szerény legyen is az — egész népünk ifjúsága, sokezer szülő és pedagógus élvezné és örömmel üdvözlőné.

Rókusfalvy Pál

BIRÓ SÁNDOR:

TÖRTÉNELEMTANÍTÁSUNK A XIX. SZÁZAD ELSŐ FELÉBEN A KORABELI TANKÖNYVIRODALOM TÜKRÉBEN

Tankönyvkiadó, Budapest, 1960. 280 lap

Néhány évvel ezelőtt érdekes könyv jelent meg a *Hermann-házaspár* tollából *Az első tíz év* címmel. Ebben kiváló emberek, elsősorban írók és költők gyermekkori élményei, visszaemlékezései alapján rekonstruáltak a gyermekkor első tíz évének fejlődési tendenciáit. Lehet, hogy szokatlanlann tűnik a gondolatátvités, de *Bíró Sándor* jelentős tantárgytörténeti tanulmánya ezt a kísérletet juttatta eszünkbe. Szerzőnk is túllép — nagyon helyesen — az egykori történelemtankönyvek, kéziratok történelemtanítási segédletek filológiai alaposággal elvégzett, beható

áttekintést nyújtó szakmai ismertetésén, és kísérletet tesz a *nemzetévtől* korszakának, az évszázados idegen elnyomásból ocsudó nemzet történelmi öntudatra ébredése *tudatformáló forrásainak* elemzésére, a korabeli tankönyvirodalom tükrében megmutatja a nemzeti öntudatosodás *első ötven évének* fejlődési tendenciáit.

Ez az ötven év nagyjából a magyar jakobinus mozgalom tragikus bukásától a Ferenc-féle reakción, majd a reformkor kibontakozásán keresztül az 1848–49-i forradalom és szabadságharcig terjedő félvszázadot jelenti. Izgalmas feladatra

vállalkozott tehát, a könyv szerzője, amikor leverte a feledés porát azokról a kopott tankönyvekről és megsárgult kéziratok jegyzeteiről, amelyekből *Petőfi* és *Jókai*n kívül egy „nagy nemzedék” számos olyan kiválósága is tanult, mint *Vörösmarty*, *Kossuth*, *Arany*, *Eötvös* és mások, ki győzné valamennyit felsorolni! A kiadó helyesen ismerte fel, hogy alig lehetett volna a haladó hagyományoknak gazdagabb tárházát felkutatni a reformkornál, s érdekesebb szakírói feladatot kitűzni, mint áttekinteni és összefoglalni e kor történelmi műveltségét tartalmazó és szétszóró tankönyvi anyagát (pl. a *Hármas Kis Tükör* című tankönyv 70 kiadásában jelent meg, csaknem valamennyi iskolában használták, eljutott még a dolgozó nép tömegei közé is, tartalma nyilvánvalóan egyik leggazdagabb forrása lett a nemzeti közkinccset jelentő alapfokú történelmi műveltségnek).

Bíró Sándor könyve két főrésze oszlik. Az első rész a XIX. század elejétől 1830-ig ismerteti történelemtanításunkat, a második rész pedig a tulajdonképpeni reformkorszak történelemtanítását, 1830-tól 1848-ig. Terjedelmében, elemzéseinek aprólékos gondjában az első rész a jelentősebb, kutatási és továbbfejlesztési lehetőségeiben a második. Ezzel a megjegyzésünkkel különösen a legutolsó, „A történelemtanítás hatása a XIX. század első felében” című, erre a kitűnően megragadott, de kidolgozottságában kissé vázlatosnak hagyott fejezetre szeretnénk utalni. A XIX. század első felének irodalmi és művészeti hagyatékából, a történelmi tárgyú elbeszélő költészet, dráma- és regényirodalom történelmi romantikájából, a zene- és képzőművészet (történelmi festészet) történelmi tárgyválasztásának programjából — szerintünk — lényegesen többet lehetett volna kiszűrni és pedagógiai következtetések számára értékesíteni, mint amennyire a szerző erejéből telt. Természetesen korántsem éppen azt akarjuk kiragadni a könyvből, ami belőle hiányzik, csupán sajnálkozunk azon, hogy bár a történelemtanítás korabeli *nevelőhatásának* jelentőségét a szerző jól felismerte, sőt *Petőfi* és *Jókai* történelem szemléletében le is mérte, viszont ezt az elemző vizsgálatát nem tárta még szélesebbre, amivel több és mélyebb politikai és pedagógiai következtetésig juthatott volna el.

Az első rész az 1830-ig terjedő korszakban a hazai történelemtanítás tantervi célkitűzésének, politikai célatosságának ismertetése után legrészletesebben a *Ferenc*-féle reakció tankönyvellátási nehézségeivel, valamint az egyetemes és magyar történelemtanításnak a katolikus és protestáns tankönyvekben megjelenő tartalmával,

szemléletbeli különbözőségével foglalkozik. Tankönyvről tankönyvre mutatja ki a *Bolla Márton*, *Schröckh Mátyas*, *Budai Ézsaiás*, *Péczei József*-féle tankönyvek eltérő nevelési céljait a reakció, illetőleg a haladás szolgálatában. *Bíró Sándor* jól bevált tankönyvelemző módszere az, hogy az egyetemes vagy magyar történelemből kiemelt események *értékeléséből* határozza meg a szerzők szemléletét: milyen álláspontot foglalnak el pl. a rabszolgatartás kérdésében, a *Rákóczi*-féle szabadságharc értékelésében, a polgári forradalmak megítélésében vagy a hazai felvilágosodás bemutatásában. Több helyen arra is jellemzően mutat rá, hogy milyen feszültségek keletkeztek egyes szerzetes tankönyvírók papi korlátai és szabadgondolkodó tendenciái között.

Szerző általában helyesen elemzi azokat az ellentmondásokat is, amelyek egy-egy történelemkönyvön *belül* jelentkeztek különböző történelmi korszakok egymástól eltérő szemlélettel megírt értékeléseiben, s ennek megfelelően ellentétes nevelőhatásaiban. A *Hármas Kis Tükör* — például — nagy nevelő hatását elsősorban magyar nyelvű szövegének köszönhetette, mely biztosította a történelmi események megértését a tanuló számára. Előnyösen alkalmazott didaktikai elvei is könnyítették a tanulását: a verses forma, az anyag szerkezeti és gondolati tagolása, a legfontosabb adatok célszerű kiemelése, könnyen megjegyezhető jelmondatok, mindmegannyi segítség volt a történelem tanulásának megkönnyítésében. Színes előadása ébresztette, táplálta és erősítette a magyar nemzeti öntudatot, mégpedig nemcsak a protestáns, hanem az egyébként többnyire reakciós színezetű tankönyvekkel ellátott katolikus iskolákban is. A reformkor férfainak lelkében tartós élményként maradt meg mindaz, amit a *Hármas Kis Tükör* színes történelmi anyagából magukba szívtak. A magyarok vitéinek célzatos részletezése azonban forrása lett annak a hungarocentrikus szemléletnek is, amely később kitenyészette a sovinizmus ártalmas nézeteit, s amelyek már az 1848—1849-i forradalom és szabadságharc idején is a magyarországi nemzetiségek lebecsüléséhez, végső soron kölcsönös bizalmatlansághoz, sőt gyűlölködéshez vezettek.

A könyv írójának széleskörű tájékozottságát, gondos anyagfeltáró buzgalmát dicséri, hogy a nyomtatásban megjelent latin és magyar nyelvű katolikus és protestáns tankönyvekben kívül figyelme és kutató kedve kiterjedt a történelemtanítás kéziratossáira is. Az állami ellenőrzés alá kevésbé tartozó protestáns fősoklák könyvtáraitban (Sárospatakon, Pápán, Debrecenben) számos, tanárok által össze-

állított és a diákok által gyakran szó szerint lemásolt jegyzetet talált, amelyek a tankönyvekhez képest hívebben mutatták a hazai történelemtanítás (a nyomdai kiadáshoz viszonyítva torzítástól mentesebb) igazi anyagát és jellegét. Ezekben a jegyzetekben ugyanis általában nagyobb bátorsággal, nem egyszer a szenvedélyes állásfoglalás hangján nyilatkoztak a szerzők a parasztság helyzetéről, nyíltabban merték megbélyegezni az önző és maradi nemességet, merészebben jellemezték a polgári reformtörekvéseket (*Láczai-Szabó* előadása pl. a Rákóczi-féle szabadságharc leírásában tele van a nép iránti odaadással, a függetlenség szeretetével). Ez a progresszív irányzat megtorpant 1815-ben, amikor a történelem anyanyelven való tanításának átmenetileg vége szakadt. A Tudományos Akadémia megalapításának évéből származó *Csengery József*-féle kézirat kiemelt méltatása indokoltnak látszik, tartalma és szemlélete híven tükrözi a reformokra váró közvélemény erős meggyőződését a haladás irányában.

A könyv második főrésze a reformkor történelemtanításával foglalkozik. Bevezetőben figyelemre méltó elemzést találjuk a reformkor gazdasági, társadalmi és politikai viszonyainak a történelemtanítás körülményeire gyakorolt hatásáról, valamint a liberalizmus szerepéről a nyugati történetírásban, mely ugyancsak nem maradt hatástalan hazai tankönyvíróinkra. A liberális történelemszemlélet nagymértékben hozzájárult hazánk akkor soronlevő legfontosabb kérdéseinek megoldásához.

Ismertetésünk első felében utaltunk arra, hogy *Bíró Sándor* könyvének ez a fő fejezete kevésbé arányos, az egyes tankönyvszerzők bemutatásában hézagosabb, vázlatosabb jellemzéseket tartalmaz. Kiténik e részben a katolikus *Horváth Mihály* történetírói

és tankönyvírói munkásságának halványabb, tartózkodóbb értékelése, *Vasvári Pál* történelemtanári portréjának elnagyoltsága, ugyanakkor — az egyébként érdemes — *Bocsor István* professzori munkásságának szinte monografikus teljességgel történt méltatása. Ebben a fejezetben természetesen nem azt sokalljuk, amit *Bocsorról* vagy *Vajda Péterről* elmond, csupán *arányosabb méltatást* tartottunk volna szerencsésebbnek *Horváth Mihállyal* vagy *Vasvári Pállal* szemben.

A legutolsó fejezetről már előbb elismerően szóltunk. Ebben a történelemtanítás lelkesítő hatását a XIX. század első felében néhány ismert közéleti férfi, kiváló író és költő történelemszemléletén keresztül értékelik. Az iskola által szétárasztott történelmi műveltség alsó fokon is érvényesült a Hármas Kis Tükör olvasásán, tanulásán keresztül. A magyar jobbágyok iskolába járó gyermekei belőle sajátíthatták el a történelmi műveltséget. A történelemtanítás anyagának nevelő hatása a magasabb iskolákban — *Horváth Mihály* szavai szerint — „a történelmi érzék felébresztésére s ápolására kiszámíthatatlan hatást gyakorolt a közönségben”. Kár, hogy ez a szépen induló, gazdag elemzéslehetőségeket ígérő (és részben megvalósító) fejezet töredék jellegű kisebb fejezetekben folytatódik; s maga a könyv is jelentős befejezés nélkül zárul.

Néhány kritikai megjegyzésünk ellenére mégis úttörő jelentőségű tantárgytörténeti műnek tartjuk *Bíró Sándor* könyvét, amelyet valamennyi történelemtanár azzal a komoly pedagógiai tanulással és felelősséggel olvashat, hogy a történelemtanár szakmai felkészültsége, szemléletének egyértelműen haladó irányultsága minden időben, tehát a jelenben is hatékonyan formálhatja növendékei politikai meggyőződését.

Dobos László

A SZARVASI FELSŐFOKÚ ÓVÓNÓKÉPZŐ INTÉZET ÉVKÖNYVE I.

Szerkesztőbizottság: *Elek László, Hanzó Lajos, Tóth Lajos*. Szerkesztette: *Hanzó Lajos*. Gyoma, 1961.

Örömmel és meglepéssel forgattuk a fenti intézmény első évkönyvét. Nagyon biztatónak kell tartanunk, hogy az alig két éve szervezett Intézet tanári testülete — az új típusú intézmény sokrétű kialakítási munkálatai és gondjai közepette is — időt és teret tudott szentelni az oly elengedhetetlenül szükséges kutatási, kísérletező, alkotó munkának. Helyeselemtünk kell a kötet által felvázolt munkaterületeket is: a

helytörténeti kutatások, az óvodai nevelés kérdései, a néprajzi gyűjtés, népművelési munka mind fontos és aktuális témák, igénylik és meghálálják a tudományos igényű kutatást, fázadozást. Az Intézet képzőművészeti alkotásairól készült reprodukciók reprezentatívan zárják be az évkönyv sokfelé ágazó gazdag anyagát. A kutatások ebben az irányban mélyíthetők tovább; a szükséglet a jövőben az arányokat valószí-